

ХРОНІКА

УДК 549:061.75

ПРЕЗЕНТАЦІЯ КНИГИ “АКАДЕМІК ЄВГЕН ЛАЗАРЕНКО”

О. Матковський, П. Білоніжка

*Львівський національний університет імені Івана Франка
79005 м. Львів, вул. Грушевського, 4
E-mail: mineral@franko.lviv.ua*

Наведено інформацію про презентацію книги “Академік Євген Лазаренко”, яка відбулася у Львівському національному університеті імені Івана Франка. Зазначено, що Є.К. Лазаренко належить до числа видатних особистостей ХХ ст. не тільки в науці та освіті, а й у громадсько-політичному житті. Він зробив вагомий внесок у розвиток мінералогії, організації науки й освіти в Україні, збереження культурної спадщини та українського національного відродження. Книга містить великий фактичний матеріал, який характеризує не лише видатну особистість ХХ ст., а й історичну епоху того часу.

Ключові слова: книга, Євген Лазаренко, видатний вчений, педагог, ректор, організатор науки, політичний діяч.

Наприкінці 2005 р. у Видавничому центрі Львівського національного університету імені Івана Франка опубліковано книгу “Академік Євген Лазаренко. Нарис про життєвий і творчий шлях, спогади, фотоальбом”. Авторами нарису й упорядниками книги є учні Є.К. Лазаренка – Орест Матковський, Петро Білоніжка, Володимир Павлишин, відповідальним редактором – ректор ЛНУ ім. Івана Франка проф. Іван Вакарчук.

Перша презентація книги відбулася 21 грудня 2005 р. у Львові. Вона організована ректоратом Львівського національного університету імені Івана Франка за участю колективів геологічного, філологічного, журналістики, історичного та інших факультетів університету. В презентації взяли участь представники Інституту геології і геохімії горючих копалин НАН України (Львів), Інституту геохімії, мінералогії та рудоутворення НАН України (Київ), Інституту екології Карпат НАН України (Львів), Харківського національного університету та інших наукових установ, а також громадськості Львівщини.

Презентацію книги “Академік Євген Лазаренко” проведено в Дзеркальній залі університету. Вступним словом її відкрив ректор університету проф. *І.О. Вакарчук*. Він зазначив, що Є.К. Лазаренко належить до числа видатних особистостей не тільки в науці та освіті, а й у громадсько-політичному житті. Як довголітній ректор Львівського університету, Є.К. Лазаренко багато зробив для відбудови та розвитку

вузу в перші післявоєнні десятиліття, особливо що стосується національного відродження.

Президія на презентації книги “Академік Євген Лазаренко” у Дзеркальній залі Львівського національного університету імені Івана Франка.
Зліва направо: доц. П.М. Білоніжка, проф. О.І. Матковський, проф. І.О. Вакарчук, Н.С. Лазаренко (донька академіка), доц. М.О. Зубрицька.

Огляд книги зробили проф. *О.І. Матковський* і доц. *П.М. Білоніжка*. Вони наголосили, що Євген Костянтинович Лазаренко належить до когорти видатних особистостей ХХ ст. Відомий російський кристалограф і дослідник історії мінералогії та кристалографії проф. *І.І. Шафрановський* поставив ім'я Є.К. Лазаренка в один ряд з іменами таких корифеїв мінералогічної науки, як *В.І. Вернадський*, *О.Є. Ферсман*, *М.В. Белов*, *В.С. Соболев*. Академік Є.К. Лазаренко відомий не тільки вченому світу, а й широкій громадськості як людина високої культури, неперевершеної ерудиції, надзвичайної простоти й людяності, справжній інтелігент, патріот свого народу. Євген Лазаренко, без сумніву, – видатна постать не тільки в науці та просвіті, а й громадсько-політичному житті України ХХ ст. Його спадщина – невід’ємна частка золотого фонду української науки і культури.

Ініціаторам підготовки книги, представникам старшого покоління, які знали Є.К. Лазаренка, працювали під його керівництвом у ті дуже тяжкі для України часи, хотілося б, щоб нинішня молодь, та й не тільки молодь, знали про нього якомога більше. Адже такі видатні постаті минулого, як академік Євген Лазаренко, у всій своїй неповторній і багатогранній діяльності можуть і повинні нести сучасному поколінню все те ліпше в людині, що даровано їй Богом, а отже, є вічним і незаперечним. Тому ми пропонуємо цю книгу про академіка Є.К. Лазаренка читачу з пе-

реконанням, що вона буде корисною для нього, сприятиме зв'язку поколінь. У ній найповніше висвітлені ідеї та етапи життєвого і творчого шляху видатного вченого, педагога і громадського діяча. Вона містить нарис про життєвий і творчий шлях Є.К. Лазаренка, спогади, ювілейні вшанування та фотоальбом.

Нарис охоплює такі підрозділи: родовід Євгена Лазаренка та студентські роки, сім'я; початок науково-педагогічної та організаторської діяльності Євгена Лазаренка; науково-педагогічний та організаторський злет Є.К. Лазаренка; Євген Лазаренко – організатор видавничої справи, редактор; Євген Лазаренко – ректор, громадсько-політичний діяч; Євген Лазаренко – український корифей мінералогії; увіковічення пам'яті Є.К. Лазаренка; література про життя і діяльність Є.К. Лазаренка (понад 70 найменувань). У життєвій і творчій біографії виділено чотири періоди.

Харківсько-воронезький (університетський) період – це дитинство і юність, шкільні роки та перші спроби наукового пошуку, перші успіхи на ниві педагогічної діяльності й організації навчального процесу.

Уральський період охоплює тяжкі роки війни й евакуації, надзвичайно важливі наукові дослідження з мінералогії мідно-цинкових колчеданових родовищ Середнього Уралу.

Львівський (університетсько-академічний) період був часом найактивнішої праці, спрямованої на вирішення важливих науково-педагогічних проблем. У цей час написано перші фундаментальні праці з регіональної та генетичної мінералогії, перші підручники з мінералогії; тоді ж відбулося становлення Української мінералогічної школи, розпочато ректорську, культурологічну і видавничу діяльність. Це період розквіту таланту Євгена Лазаренка як ученого, педагога, організатора науки й освіти, громадського діяча. Львів став центром мінералогічної думки в Україні, а Львівський університет – центром українського національного відродження. За активної участі Є.К. Лазаренка відкрито пам'ятники Маркіянові Шашкевичу, Лесі Українці, Іванові Франку.

Київський (академічний) період – це розширення кола наукових проблем, організація Українського мінералогічного товариства, створення нових фундаментальних праць з регіональної та генетичної мінералогії, перша спроба генетичної класифікації мінералів, формулювання і детальний аналіз головних понять мінералогії, видання першого мінералогічного словника, активна підготовча робота над давно задуманою монографічною працею з мінералогії України.

Спогади містять матеріали, виголошені на наукових конференціях і пам'ятних академіях, присвячених 80 і 90-річчю від дня народження та 20-річчю від дня смерті Є.К. Лазаренка, а також написані на прохання ініціаторів підготовки до видання цієї книги. Їхні автори – відомі вчені, політичні діячі, літературознавці, сподвижники, друзі та учні Євгена Костянтиновича. В 66 спогадах висвітлено різноманітну діяльність Є.К. Лазаренка, а саме: як талановитого педагога і науковця, організатора науки, освіти, видавничої справи, як літературознавця і мистецтвознавця, знавця історії й патріота рідної землі, як доброго господаря і видатну людину, як неперевершеного ерудита і життєлюбця.

Доктор геолого-мінералогічних наук *Аліса Дроздовська* (відділення морської геології та осадового рудоутворення Національного науково-природничого музею НАН України) у спогадах “Рыцарь в поступках, педагог и научный организатор в делах, интеллектуал в жизнедеятельности и просто непревзойденный жизнелюб...” написала: “Теперь, когда с нами нет Е.К. Лазаренко, особо остро осознаешь, кого

ми потеряли. Конечно, жизнь не остановилась с его уходом, но она стала намного беднее, прозаичнее. И то, что сейчас столь пышно стала произрастать бездуховность людей, тоже следствие его ухода от нас. Но те, кому, как мне, посчастливилось вкусить общения с этим уникальным человеком, пусть даже и в столь ограниченном объеме, должны считать себя обязанными передать свои впечатления о нем потомкам”.

Поет і громадський діяч *Дмитро Павличко* завершив свої спогади “Великий Ректор” такими словами: “У житті я мав багато друзів, багато вчителів і немало знайомих, які викликали в мене бажання наслідувати їх. Серед тих людей Євген Лазаренко посідає особливе місце. Він був українською душею Львівського університету, вільною душею в рабські закови взятого Львова. Він виховав ціле гроно видатних геологів, але його набагато більшою заслугою є виховання сотень випускників університету, які вписалися в історію України як сподвижники нашої державності, як покоління, що започаткувало новий, будемо сподіватися, людський і щасливий період у житті нашого народу”.

Доктор філологічних наук, професор Львівського національного університету *Володимир Здоровега* у спогадах “Людина, мислитель, організатор” наголосив: “Є.К. Лазаренко був справжнім меценатом української культури. Тут він був рішучим і безкомпромісним. Ніколи не просив, не покладався на чийсь ласку. На підтвердження – один з дуже характерних вчинків. Коли власті категорично відмовлялись хоч якось відзначити пам’ять М. Шашкевича (адже йшлося про сина священика), взяв на себе турботу встановити пам’ятний знак на тому місці, де жив великий будитель. Партійні функціонери не забули йому цього, як і інших вчинків, виступів, висловлювань”.

Вірний і любимий учень Є.К. Лазаренка *Юрій Галабурда* (ІГМР НАН України) у дуже теплих і патріотичних спогадах під назвою “Учитель” зазначив: “Досконало знав нашу історію, літературу, мистецтво, завжди гордився нашим минулим і намагався передати знання своїм учням, прищепити нам любов і гордість за духовні надбання українського народу. З особливим нетерпінням завжди чекали ми початку експедиційних робіт – адже це захоплива автоподорож нашою дружною геологічною сім’єю на чолі з Євгеном Лазаренком в різні куточки України й ознайомлення з історичними місцями, пам’ятками, музеями, про які він розповідав натхненно і з великим знанням; огляд нових геологічних об’єктів, нові мінералогічні знахідки; збирання великого польового матеріалу для майбутнього камерального опрацювання; щоденні традиційні ватри в таборі після напруженого робочого дня і вечери зі спогадами, розповідями, читанням віршів, де знову ж таки ми були, здебільшого, вдячними слухачами”.

Письменник і громадський діяч *Михайло Косів* у спогадах “Уроки виховання” написав: “Його зарано звела в могилу гидка потвора великодержавного шовінізму та її доморощених перевертнів. Але він є серед нас. Він присутній у нашому нинішньому житті через своїх учнів, які працюють скрізь – у вузах, в академічній науці (точній, природознавчій, гуманітарній), у літературі (прозаїки, поети, літературознавці, мовознавці, критики), у політиці (керівники демократичних партій, народні депутати) і так далі. Нас багато – тих, що вилетіли у світ з гнізда Євгена Костьовича. І кожен з нас намагається продовжувати в міру своїх сил і можливостей те, чого ми навчилися від Лазаренка. Його Високий Дух витає у кожному доброму вчинку”.

Доктор філологічних наук, професор Львівського національного університету *Леоніла Мищенко* у спогадах “Троянди й виноград – у житті і дружбі” зазначила: “Крім усього іншого, він мав унікальний дар: учений-геолог синтезував у собі інтерес до багатьох наук, зокрема гуманітарних. Він був і блискучим філологом, і добрим істориком та мистецтвознавцем, мав особливий талант організатора. Ректор міг, як мовиться, “утерти носа” філологам, коли декламував поезії Лесі Українки, Олександра Олеся, Максима Рильського, цілі поеми Шевченка та Франка – і все пам’ятав! Лазаренко зібрав прекрасну колекцію картин українських художників і міг годинами розповідати про мистецтво живопису. Вражали його знання історії України”.

Доктор юридичних наук, професор Львівського національного університету *Ніна Титова* почала свої спогади “Адміністратор – творча людина” так: “Здебільшого, коли ми говоримо про адміністратора, то уявляємо собі людину черству, суху, заформалізовану, а часто грубу та зосереджену на управлінських справах, а отже, – байдужу до всього іншого. Ректор Є.К. Лазаренко не був таким адміністратором. Його широка творча натура охоплювала інтерес до всього, а перш за все до людей, які його оточували. Причому, у нього не було “рангів поваги”. Він любив людей не за їхні чини і звання, а за їхній інтелектуальний потенціал, чесність і порядність, за сумлінну працю і відданість рідному університетові”.

Серед **ювілейних вшанувань** наведено деякі привітання з нагоди 50-річного ювілею Є.К. Лазаренка – тоді ректора університету: віршове Д. Павличка “Ректор”, сатиричне від журналу “Перець”, від Спілки письменників України, від Київського державного університету, від колективу філологічного факультету Львівського університету, віршова частина від карпатських гуцулів, записана діалектологічною експедицією студентів філологічного факультету в с. Криворівня на Івано-Франківщині. У цих урочистостях взяли участь не тільки численні представники громадськості Львівщини та України, а й майже усіх республік СРСР. Слово про Є.К. Лазаренка, його творчу, організаторську і громадсько-політичну діяльність виголосив проф. Д.П. Резвой. З поздоровленнями до ювіляра звернулися голова Львівської обласної ради С.В. Стефанік, академік М.В. Белов (Московський державний університет), ректори львівських вузів, керівники літературно-мистецьких установ Львівщини та ін.

Дмитро Павличко вірш почав такими словами:

“Прийшов таки один за триста літ
Великий Ректор у мою святиню...”.

У привітанні Спілки письменників України зазначено: “Вас як діяча науки і освіти знають карпатські лісоруби, лєнінградські академіки, зарубіжні вчені, канадські прогресивні політичні діячі. Спасибі Вам, славний наш сучаснику, за все те, що Ви зробили і робите в ім’я і на щастя нашого народу – перетворювача світу”.

Фотоальбом відображає життєвий шлях, різноманітну громадсько-політичну та експедиційну діяльність Є.К. Лазаренка в різні періоди. Перші фотоілюстрації стосуються харківсько-воронезького та уральського періодів життя і діяльності Євгена Лазаренка. Це фотографії його дитячих, шкільних і студентських років, виробничих практик, навчальних практик зі студентами і науково-виробничих експедицій.

Найбільша кількість фотоілюстрацій (понад 60) із львівського періоду життя і діяльності Є.К. Лазаренка. Вони відтворюють експедиційні виїзди в різні регіони, участь в екскурсіях під час наукових форумів, у тому числі міжнародних конгресів, роботу зі студентами, зустрічі з письменниками, літературознавцями і мистецтво-

знавцями в університеті, відзначення ювілейних дат і відкриття пам’ятників та музеїв Маркіяну Шашкевичу, Іванові Франку, Лесі Українці, урочистості, присвячені 300-річчю Львівського університету і 50-річчю від дня народження Є.К. Лазаренка.

На презентації виступили: *Я.Р. Дашкевич* (професор історичного факультету ЛНУ); *І.А. Гель* (багаторічний політв’язень, публіцист, відомий громадський діяч); *С.М. Стойко* (провідний науковий співробітник Інституту екології НАНУ); *І.О. Денисюк* (професор філологічного факультету ЛНУ); *П.В. Заріцький* (професор геолого-географічного факультету ХНУ); *М.І. Павлюк* (член-кореспондент НАН України, директор ІГГК НАНУ); *А. Содомора* (професор Львівського національного медичного університету ім. Данила Галицького); *В.М. Квасниця* (президент Українського мінералогічного товариства, завідувач відділу ІГМР НАНУ); *Д.К. Возняк* (завідувач відділу ІГМР НАНУ); *Ю.А. Галабурда* (старший науковий співробітник ІГМР НАНУ); *В.П. Кирилюк* (професор геологічного факультету ЛНУ); *Н.Є. Лазаренко* (донька академіка, співробітниця закритого акціонерного товариства “Укрнафтогаз”) та ін.

Усі зазначили про актуальність і важливість появи цієї книги, адже внесок академіка Євгена Лазаренка є неперевершеним не тільки в розвиток науки та освіти, а й у гуманітарній сфері. В багатьох виступах наводили низку прикладів його сміливих, патріотичних і навіть небезпечних на той час учинків.

Я.Р. Дашкевич акцентував увагу присутніх на тому, що книга “Академік Євген Лазаренко” цінна не лише тим, що в ній висвітлено життєвий і творчий шлях видатного українського вченого-мінералога, а й тим, що вона відображає складну історичну епоху того часу. Західні області України були приєднані до Радянського Союзу на початку Другої світової війни, а встановлення радянської влади почалося відразу ж після її закінчення. Саме в той час прибув до Львова Євген Лазаренко.

Він швидко налагодив дружні контакти з місцевою інтелігенцією, ознайомився з історією, культурною спадщиною і національно-визвольною боротьбою українського народу Галичини. Можливо, вже тоді в нього визріла ідея відродити духовний та інтелектуальний потенціал українського народу.

У цьому напрямі Євген Лазаренко багато зробив, ставши ректором Львівського університету. Він робив усе можливе, щоб в університеті навчалися діти робітників і селян, щоб вільно звучала українська мова, щоб уся обстановка в університеті пробуджувала в них національну свідомість. Ректор прийняв на роботу здібних випускників, готував з них національні наукові й педагогічні кадри.

За короткий час Львівський університет перетворився в передовий центр освіти і науки в Україні, центр підготовки національної еліти.

Через це компартія України звільнила Євгена Лазаренка з посади ректора Львівського університету.

І.А. Гель у виступі зазначив, що ректор Євген Лазаренко в умовах тоталітарного режиму намагався перетворити Львівський університет у національний. Він організовував наукові конференції, урочисті вечори, присвячені пам’яті Івана Франка, Тараса Шевченка, Лесі Українки, Маркіяна Шашкевича, друкував їхні твори, відкривав літературні музеї, запрошував на зустрічі зі студентами видатних українських письменників, поетів, композиторів, пробуджував національну свідомість української молоді. В університеті в різних формах діяв рух опору.

У тому, що Україна відновила свою державність, є заслуга й випускників Львівського університету, сформованих “Великим ректором” Євгеном Лазаренком. Як більшість видатних учених, він робив великі діла без галасу й самореклами. “Сьогодні звершене ним промовляє до нас і промовлятиме вічно, бо Чин, Пам’ять і Час – категорії вічні”.

Президент Українського мінералогічного товариства В.М. Квасниця вручає мінералогічний календар “Самородні метали Західної Волині” на 2007 р. ректорові Львівського національного університету імені Івана Франка професору І.О. Вакарчуку.

І.О. Денисюк назвав особливі заслуги Є.К. Лазаренка у розвитку гуманітарних факультетів, особливо філологічного. Він був меценатом української культури, йому належить організація кабінетів франкознавства, шевченкознавства і мистецтвознавства. З його ініціативи в університеті проходили незабутні зустрічі з письменниками М. Рильським, А. Малишком, а також тріумфальний вечір І. Дзюби, І. Драча, М. Вінграновського та ін.

П.В. Заріцький зазначив, що у формуванні Є.К. Лазаренка як ученого й педагога важливу роль відіграв Харківський університет, в якому він успішно здобув вищу освіту, захистив кандидатську дисертацію, витримав тури конкурсних екзаменів на заміщення вакантної посади в Інституті геології, але з невідомих донині причин не був зарахований на цю посаду і за рекомендацією проф. Д.Н. Соболева був обраний за конкурсом на посаду доцента кафедри мінералогії і петрографії Воронежського університету. Харківський університет гордиться своїм випускником, його іменем названа одна з аудиторій на геолого-географічному факультеті.

В.М. Квасниця, Д.К. Возняк, Ю.А. Галабурда схарактеризували здобуток академіка Є.К. Лазаренка в Київський період його творчої діяльності. Йому належить

організація Українського мінералогічного товариства і відділу регіональної та генетичної мінералогії в ІГФМ АН України (тепер ІГМР НАНУ), подальший розвиток фундаментальних мінералогічних досліджень, відкриття нових видань, зокрема, “Мінералогического журналу”. Неперевершеними і незабутніми були щорічні експедиційні виїзди на різні геологічні об’єкти України. Вони супроводжувалися відвідуванням історичних місць, пам’яток і музеїв, про які Є.К. Лазаренко розповідав натхненно і з великим знанням.

Н.С. Лазаренко висловила щирі вдячність авторам і упорядникам за прекрасну книгу про її батька, ректорату університету і деканату геологічного факультету за сприяння у її виданні і за прекрасно організовану презентацію.

PRESENTATION OF THE BOOK “ACADEMICIAN YEVENH LAZARENKO”

O. Matkovs’kyi, P. Bilonizhka

*Ivan Franko National University of Lviv
Hrushevskogo St. 4, UA – 79005 Lviv, Ukraine
E-mail: mineral@franko.lviv.ua*

The information on presentation of the book “Academician Yevhen Lazarenko” which was held at the Lviv University is resulted. Ye.K. Lazarenko is the outstanding person of the 20th century not only in science and education, but also in political life. He has brought in the powerful contribution to development of mineralogy, organization of science and education in Ukraine, preservation of cultural heritage and Ukrainian national revival. The book contains the large actual material, which characterizes both outstanding person of the 20th century, and historical epoch of that time.

Key words: book, Yevhen Lazarenko, outstanding scientist, teacher, rector, organizer of science, politician.

Стаття надійшла до редколегії 20.09.2006

Прийнята до друку 01.11.2006